

Buda Ferenc: Holt számból búzaszál

Aki a *Holt számból búzaszál* szerzőjét tragikus komorságának ítéli, a sötéten látás okait kutatva Juhász Bélához forduljon magyarázatért. A költő debreceni „jóembere” megírta már a nyolc évig várokozott első kötet, a *Füvek példája* kapcsán, hogy Buda Ferenc szemléletmódját „az ötvenes évek második felének embert próbáló, kifelé és befelé egyaránt vívott küzdelmei, rettenetei és válságai mélyítették el igazán”. Azt pedig a Napjaink nemrégi — Füzi László készítette — beszélgetéséből tudjuk, mit takart Buda Ferenc személyes életében ez a küzdelem, rettenet és válság. Az ellenforradalom után, a társadalmi és irodalmi konszolidáció első éveiben: börtönt, nélkülözést, kiszolgáltatottságot. „...A Déli pályaudvar melletti vasutas munkásszállóba szöktünk fel, a padlás vasajtaja előtt kucorogtunk hajnalig. Aztán Juhász Ferencéknél aludtunk, majd Újpesten laktunk egy hétig — éjszakánként kellett fizetnünk... Irodalmi ismeretségeink révén a Rózsadombon találtunk albrétet... Sokat fagyoskodtunk, táskában hordtuk haza a szenet, volt úgy, hogy kerítésleceket loptam, egy kis láng végett” — és így folytatódik, a József Attila-i önéletrajzot is emlékezetbe idézően a vallomás. Változhattak a pálya állomásai, Újpestet Pusztavacusra, aztán Kecskemétre cserélhette fel, állandósult azonban a Juhász Béla emlegette s általa még átmenetinek vélt „sötétre árnyalt” szemléletmód.

Ami csupán annyit jelent: miként az étellel, úgy a halállal is áldott-terhes Buda költészte. Ezért, hogy a vékonyka kötetben az „élet s halál együtt mérendők” adys bizonyosságával kap helyet még a gyászbeszéd is, még a kiállításmegnyitó is, még a levélformában írt nekrológ is. Nagy erővel nyomatékosítja azonban maga a kötet cím: a személyessé tett elmúlás képzete nem a halálra készülődésből, hanem a halálra készenlétből fakad. Az „időm, életem fele rég odavan” józan tudomásulvételéből. Nem az önsajnálato lemondásból tehát, hanem a szigorú számvetésből. S ez a szigorúság, ez a keménység az, amit a halállal éppúgy, mint az étellel s az élőkkel szembeszegez. A Nagy László sírjánál elmondott litániás szavak „nem tollat temetünk ma itt, de kardot” fordulata fejezi ki leghívebben ezt a morális igényt. Úgy győz meg Buda Ferenc költői magatartás-eszményének időt álló voltáról, hogy egyrészt odakapcsolja ezt az eszményt a magyar irodalom nemes hagyományaihoz, a tollal s karddal egyként vívó Zrínyihez, Balassihoz, Petőfihez, másrészt újólag látni engedi, miben változott ez az eszménykövetésből erőt merítő magatartás.

A változás mindössze annyi: aki s ami ma Nagy László, az tegnap Ady Endre volt és Veres Péter. Változatlan viszont a „munkában Mércse, virtusban Példa” állításának természetes, a legbelsőbb-hajlamból fakadó igénye, büszke nyíltsága. Az *Ébresszen aranyisíp* tegnapi költője mai eszményképpel mondhatta volna: neki Ady ostora tetszik: „Élete parancs és példa, hogy száj és szem meg ne alkudjék soha. Halhatatlan szájából kinő a lilium, kezéből kisuhog a korbács”. És tetszik Veres Péter konoksága, a „jött kövek között töretlen / kötelek közt is kötetlen” következetessége. Ez az alázatban is bátor magatartás — a Szervátiusz Jenőhöz írott verset (*Tisztelet a szobrásznak!*) idézve — pisszt parancsol a pusmogóknak, a *Kormos Pistá-*

nak kései levél, Az elmondhatatlan szavak, a *László műhelye* ürügyén rendelésre készült megrendülésről, alkalom hozta túlságokról dűnnyögőknek. A „tisztább levegőt, nyiltarcú ellenséget” kívánsága nem a másféle véleményeket inti le, ellenkezőleg: azok nyílt elmondására buzdít. Vitára, ezetek csatájára: vajon van-e „felülműhatatlan Mű”, van-e „Legelső Csillag”, mint ahogy ezt a Nagy Lászlót sirató beszéd fájdalma fogalmaztatta. A „szájjár” emlegetése s vele a „kinyitás” óhaja *László műhelye* — s nem a koporsója! — előtt kegyeletes figyelmeztetés: a szellemi párbajok vívásához a nyitott sír szentséges terep. Ott a fájdalom szorítsa a lelket. Ne a lefojtott különvélemény. Oda igenis a „beszögeztet száj” némasága illik, ahogy ezt a *Kormos Pistának kései levél* tanácstalan döbbenete; tétova gyásza felismeri és felismerteti. Az újságírói nyelv szokványos fordulataiból, az ismétlésekből a megrendülés zavartságát s a gyász monotóniáját, idegenségét egyszerre kibontó levél — bizonyosan a címzett „jóvoltából” — az író ritkán érvényesített képességéről árulkodik. Arról, hogy az elmúlással pajkos viszonyba is tud kerülni. Nem túlzás azt állítani, hogy ami játékoság, könnyedség a Holt számból búzaszál lapjain feltűnik, az itt, a halállal komázó részletekben szűremlik be. Ha „goromba vicc”-ként is, de viccként, tréfaként fogja föl itt a váratlan halált. Az „életem telvén telik... az utolsó ítéletig” kényszerű várakozása, a „kibirom, nem vacogok” küzdelemre való elszántsága: tragikus emelkedettség, retorikus pátoz határozza meg a kötet hanghordozását. Szereptudata hősiesség, — a nyitóverset idézve: „legendás”. Mosoly nemhogy az arcon. A szájszegletben sem. És aztán a személyiség, Kormos István, aki holtában is személyiség, arra indítja, közeledne oldottabb kedéllyel, derűsebb hanggal a pusztuláshoz, az emberi véghez. Tenné emberi méretűvé, köznapivá a halállal való tusakodást s a köznapok harcait is.

Mert a Holt számból búzaszál csupa felfokozottság. Csupa véglete a rettenetnek, iszonynak. Akár bibliai mezbe öltözik a költői életérzés, akár a „tanya-hazám”-ban tárgyiasítja önmagát. A Kisjézus „föltreten”, „sikoltó csecsemőhang csapdos”; a jó pásztorok lába „sárba” süpped el; Mária „kimerülten fekszik” (*Legenda*) — a mindennapok szerelmes társához a „porból” kell kapaszkodni, „kemény szél”-ben, „csapkodó gonosz eső”-ben, „siralomcsütörtök éjidejé”-ben (*Arcunk*) — az élet beomlott pinceként jelenik meg, melyben „vergődünk, legalján romjainknak” (*Élünk hát*) e „haláljegyek”-kel terhes világban hiábavalóan zokog fel, mert a semmibe hull a kiáltás: „Hol vagy, te / múltbeli, tiszta, / te mondhatatlan, / megfoghatatlan, hol vagy!”

Elképzeltnek és megvalósultnak, vágyottnak és beteljesültnek, eszménynek és valóságnak e különbözőzése keserítette — nem csüggetteggé, nem mélabússá, de — keménnyé, konokká Buda Ferenc költői énjét. A lírai költészet jellegzetes válfaját, az elégiát táplálhatná e csalódás. Egyetlen vers címén (*Elégia*) kívül azonban semmi jel sem mutatja, hogy a csendes szomorúság, bágyadt melankólia lírai műfaját alkalmasabbnak találná érzelmei megvallására, mint a zaklatottságát, felindultságát szikár mondatokba, érzékletes képekbe fegyvelmező rapszódiait. E felindultság, zaklatottság mélyén azonban nemcsak a világgal való meghasonlás húzódik meg. Nemcsak a „lazul az erkölcs” gyötrelme, nemcsak a jóllakottak terített asztalának megvetése, nemcsak a „betonkarám”, a „kő lüktet kőröskörül” közönyének elviselhetetlensége. És nem is csak a magány, az egyedültség, amit pedig oly igen hangsúlyoz a kötet kompozíciója, keretes szerkesztése. Az vált kérdésessé, amiért e magány van: a költői szerep. A nyitó vers (*Legenda*) az egymaga virrasztó bibliai József képével csakúgy, mint a záróköltemény (*Szél fűj*), a négy fal fegyencévé s fegyőrévé vált költő alakjával: az egyedülletet társítja az emberiköltői szerephez. A „négy fal között” remetesége, a magányos óra azonban nem a „farigcsálok lomhán egy dalon” Tóth Árpád-i szenvedés és önn nyugtató szenvedését hívja elő, hanem a „gyanakvón figyelem magam / nyugalmmal rongyaiban” öntéppó kíváncsiságát. Azt a helyzetet, azt a feszültséget, amikor a költő önmagával „szüntelenül szembefordulva” él; önmaga lesz önmaga számára gyanússá. S amitől a gyanú, attól a meghasonlás: a szolgálatra szegődött költészet időszerű-e még, van-e létjogosultsága. „Kinek használ e dadogó beszéd?”, „A szó magában mit ér?” — fogalmazódnak újra és újra a költői szerep kétségei. S a válaszokból, az ellenérvekből szemernyi remény sem növeszthető föl. „Nem az lett volna-e hasznosabb, ha bi-

zonytalan — mert megmérhetetlen — hatásfokú versek írása helyett viselem tovább türelemmel az alázat igáját, vonom a szolgálat szekerét?”

Buda Ferenc egész eddigi élete, vállalásai miatt figyelni kitaró gyanakvással önmagát. Kéteye annyira mély, személyisége egészét átjáró, hogy maga se igen hiszi: a „fekete aszály” szük esztendei után jöhet még néhány termékeny év. Ezért jövendöl hóval jövő húsvétot, s társítja hozzá a visszahengerülő kő képét. Csodának kellene történnie, hogy könyörgését — „indítsd meg énekeimet” — mégis feltámadás kövesse, húsvéti idő? (*Magvető.*)

MÁRKUS BÉLA

Pintér Lajos: Európai diákdal

Még egyetemistaként, alig túl a huszadik évén, jelentkezett első kötetével Pintér Lajos 1975-ben. A *Fehéringes folyókat* se túl korán, se túl későn követte a második könyv, az *Európai diákdal*, amely alcíme szerint az 1974 és 1979 között írt verseket adja közre.

A szép kiállítású kötet Kecskeméten, a Forrás Könyvek sorozatában jelent meg, s e ténynél érdemes megállni egy pillanatra. Megszoktuk, túlságosan is, hogy az értékes szépirodalmi alkotásokat a hivatásos állami kiadók gondozzák. A gyér számú magánkiadást rendszerint csöndes gúny és tartózkodó lenézés fogadja, s nem sokkal jobb a helyzete a nem hivatásos állami kiadók által közrebocsátott munkáknak sem. Ezt az állapotot néhány éve csöndesen, szerényen, de eredményesen próbálja megváltoztatni a Forrás Könyvek sorozata. Buda Ferenc, Hatvani Dániel, Kiss Benedek, Zám Tibor és a többiek könyvei nem azért jelentek meg Kecskeméten, mert kisebb értékűek. Megállják a helyüket akárhol. Csak köszönni szabad mindazok munkáját, akik e sorozatot gondozzák, segítik, akik kéziratot adnak. E szép példa talán más tájegységeket is cselekvésre készít.

Pintér Lajosra már indulásakor ráterelődött a figyelem. Kormos István mutatta be őt a Kozmosz Könyvek ma már legendás hírű elsőkötetes sorozatában, s ott is a jobbak közé sorolódott az ifjú költő. S még mindig jóval harmincon alul, valóban diák életkorban fogalmazód-tak meg az *Európai diákdalok* versei.

E kötet címnek mind a két tagja hangsúlyos, együtt értelmezik egymást. Mert diákdalok ezek, de a szónak átvitt értelmében. Az életet egyre jobban megismerő, diplomát szerző, dolgozni kezdő, családot alapító, gyereket nevelő fiatalember építi a maga világát. S ami épül, az nem csak a kisvilág, mert a nagy egész összefüggéseibe ágyazódik minden. Európaiság és magyarság kulcsfogalmai a költői világképnek.

Diákdal még ez a kötet, s nemcsak az életre készülődés, nemcsak a fiatalos hangvétel teszi azzá. Az ember már rászánta életét a költészetre, de még vizsgálja, elemzi, hogy mi is valójában a költészet, mi is ma a költő feladata. Végighúzódik a kötetben ez a motívum, s jelképesen már a kötetet indító mottószerű vers megfogalmazza az alapkérdést: „Tűnődöm: szép a csillagok / égi útja — / Szép az emberek földi / útja, emelt fővel járj! / Valaki hozzám hajol, / valaki súgja.” Az égi és a földi, a rendkívüli és a hétköznapi a látszólagos szembeállítás helyett valójában párhuzamos lesz, mindegyik értékei átsugárzanak a másikra, s így lehet kulcsszó a szépség. Igaz, nem annyira a pátosz, inkább az elérikusság hatja át e sorokat. Erre mutat a tűnődő magatartás, s a rácsapó válasz határozottságát is szelídíti a meghatározatlan cselekvő, s hogy a válasz súgva hangzik el.

Ez a magatartás, a „megsúgott” életprogram valóban áthatja a kötetet. Nem az olcsó op-